

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради університету
_____ 2023 року,
Протокол № __

Ректор університету, голова вченої
ради університету, доктор юридичних
наук, професор

_____ Олег ОМЕЛЬЧУК
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 2023 року

М.П.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«РИМСЬКЕ ПРАВО»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр
за спеціальністю 081 Право
галузі знань 08 Право**

РОЗРОБНИКИ:

Завідувач кафедри міжнародного та європейського права, кандидат юридичних наук, доцент

Світлана ЛОЗІНСЬКА

Старший викладач кафедри міжнародного та європейського права, доктор філософії з права

Алла КІРИК

«__» _____ 2023 року

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри міжнародного та європейського права 20 березня 2023 року, протокол № 11.

Завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент

Світлана ЛОЗІНСЬКА

_____ 2023 року

Декан юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент

Віктор ЗАХАРЧУК

_____ 2023 року

ПОГОДЖЕНО

Рішення методичної ради університету _____ 2023 року, протокол № ____ .

Перша проректорка, голова методичної ради університету, кандидатка наук з державного управління, доцентка

Ірина КОВТУН

_____ 2023 року

Обліковий обсяг програми – 0,85 ум.др.арк.

ЗМІСТ

	Стор.
1. Опис навчальної дисципліни	– 3
2. Заплановані результати навчання	– 4
3. Програма навчальної дисципліни	– 7
4. Структура вивчення навчальної дисципліни	– 11
4.1. Тематичний план навчальної дисципліни	– 11
4.2. Аудиторні заняття	– 12
4.3. Самостійна робота студентів	– 12
5. Методи навчання та контролю	– 12
6. Схема нарахування балів	– 13
7. Рекомендована література	– 13
7.1. Основна література	– 13
7.2. Допоміжна література	– 14
8. Інформаційні ресурси в Інтернеті	– 15

1. Опис навчальної дисципліни

1. Шифр і назва галузі знань	– 08 Право
2. Код і назва спеціальності	– 081 Право
3. Назва спеціалізації	– спеціалізація не передбачена
4. Назва дисципліни	– Римське право
5. Тип дисципліни	– обов'язкова
6. Код дисципліни	– ОП.081.Б.5
7. Освітній рівень, на якому вивчається дисципліна	– перший
8. Ступінь вищої освіти, що здобувається	– бакалавр
9. Курс / рік навчання	– перший
10. Семестр	– другий
11. Обсяг вивчення дисципліни:	
1) загальний обсяг (кредитів ЄКТС / годин)	– 3 / 90
2) денна форма навчання:	
аудиторні заняття (годин)	– 36
% від загального обсягу	– 40
лекційні заняття (годин)	– 18
% від обсягу аудиторних годин	– 50
семінарські заняття (годин)	– 18
% від обсягу аудиторних годин	– 50
самостійна робота (годин)	– 54
% від загального обсягу	– 60
тижневих годин:	
аудиторних занять	–
самостійної роботи	–
3) заочна форма навчання:	
аудиторні заняття (годин)	–
% від загального обсягу	–
лекційні заняття (годин)	–
% від обсягу аудиторних годин	–
семінарські заняття (годин)	–
% від обсягу аудиторних годин	–
самостійна робота (годин)	–

% від загального обсягу тижневих годин:	–
аудиторних занять	–
самостійної роботи	–
12. Форма семестрового контролю	– екзамен
13. Місце дисципліни в логічній схемі:	
1) попередні дисципліни	– ОП.081.Б.3. Історія держави і права України
2) супутні дисципліни	– -
3) наступні дисципліни	– ОП.081.Б.7 Цивільне право ОП.081.Б.6. Міжнародне публічне право ОП.081.Б.22. Історія політичних і правових учень та основи філософії права
14. Мова вивчення дисципліни	– українська

2. Заплановані результати навчання

<p>Програмні компетентності, які здобуваються під час вивчення навчальної дисципліни</p>	<p style="text-align: center;"><u>Загальні компетентності</u></p> <p>ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК6. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології. ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним. ЗК9. Здатність працювати в команді. ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, територіальної громади; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності. ЗК15. Прагнення до збереження навколишнього середовища, утвердження захисту земель як національного багатства.</p> <p><u>Спеціальні компетентності</u></p> <p>СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві. СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.</p>
---	--

	<p>СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.</p> <p>СК5. Здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.</p> <p>СК7. Здатність застосовувати норми та інститути конституційного права, адміністративного права і адміністративного процесуального права, цивільного права і цивільного процесуального права, кримінального і кримінального процесуального права, земельного права, фінансового права, муніципального права, господарського права, сімейного права, трудового права та права соціального забезпечення</p> <p>СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.</p> <p>СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.</p> <p>СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.</p> <p>СК15. Здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування.</p> <p>СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.</p>
<p>Результати навчання</p>	<p>РН1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки задалегідь невідомих умов та обставин.</p> <p>РН3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.</p> <p>РН5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.</p> <p>РН6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.</p> <p>РН10. Вільно спілкуватись державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології.</p> <p>РН11. Мати базові навички риторики.</p> <p>РН12. Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.</p> <p>РН18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.</p> <p>РН19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.</p> <p>РН20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.</p>

<p><i>Після завершення вивчення дисципліни здобувач повинен продемонструвати такі результати навчання:</i></p>
<p><i>1. Знання</i> (здатність запам'ятовувати або відтворювати факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи, цілісні теорії тощо)</p>
<p>1.1) відтворювати основні поняття, категорії, принципи, інститути римського права;</p>

1.2) визначати відмінність римського приватного права від римського публічного права;
1.3) називати основні види джерел римського права; види договірних зобов'язань, особливості позадоговірних зобов'язань;
1.4) визначати основні повноваження власника, систему речових прав, інститут володіння;
1.5) описувати види цивільних процесів; особливості інтердиктного захисту, інститут позовної давності.
2. Розуміння <i>(здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал у, наприклад, математичні вирази; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань)</i>
2.1) з'ясувати особливості правового положення різних верств населення у Римі;
2.2) виділяти підстави недійсності договорів;
2.3) розпізнавати основні види прав на чужі речі;
2.4) пояснювати основні принципи виконання зобов'язань;
2.5) з'ясувати основні види споріднення в римській сім'ї, взаємовідносини між подружжям в залежності від виду шлюбу та взаємовідносини між батьком і дітьми.
3. Застосування знань <i>(здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях (наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних задач)</i>
3.1) оцінювати наслідки невиконання зобов'язань;
3.2) виявляти різницю у договірних та деліктних зобов'язаннях;
3.3) показувати особливості спадкування за законом та за заповітом;
3.4) обчислювати строки позовної давності;
3.5) показувати наслідки визнання набувача добросовісним чи недобросовісним володільцем.
4. Аналіз <i>(здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних)</i>
4.1) аналізувати умови укладення шлюбу; підстави визнання шлюбу недійсним;
4.2) вирізняти підстави виникнення зобов'язань;
4.3) порівнювати види дієздатності; обмеження дієздатності; недієздатність;
4.4) аналізувати системи спадкування; черги (класи) спадкоємців;
4.5) визначати ознаки та види юридичних осіб.
5. Синтез <i>(здатність поєднувати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю)</i>
5.1) аргументувати мету вивчення римського права;
5.2) формулювати засади карної відповідальності;
5.3) формулювати засади врядування у римській державі;
5.4) класифікувати джерела вивчення римського права;
5.5) аргументувати потребу складання прохібіторного позову.
6. Оцінювання <i>(здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі)</i>
6.1) оцінювати перевагу контрактів та пактів;
6.2) робити висновок щодо правосуб'єктності римського громадянина;
6.3) оцінювати наслідки винесення суддею неправдивого рішення;
6.4) розмежовувати наслідки невиконання та неналежного виконання зобов'язання;
6.5) оцінювати переваги легату та фідейкомісу.
7. Створення (творчість) <i>(здатність до створення нового культурного продукту, творчості в умовах багатовимірності та альтернативності сучасної культури)</i>

7.1)	складати судову формулу у формулярному процесі, оцінювати докази;
7.2)	складати заповіт та заповідальний відказ (легат);
7.3)	наводити приклади оферти та акцепту при укладенні договорів;
7.4)	скласти зразок речового та особистого позову;
7.5)	скласти приклад судового рішення майнового спору.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Поняття римського права

Римське право і римська держава: характер і зміст взаємодії. Світоглядний характер римського права, право і справедливість, право і правосуддя. Поділ права на приватне і публічне. *Jus publicum, jus privatum*. Поняття римського приватного права. Зміст, подібність та відмінність приватного права від права публічного. *Publicum jus pactis privatorum mutari non potest*.

Основні системи римського приватного права. *Jus civile i jus gentium, jus praetorium*. Зміст *jus gentium*. Взаємний вплив *jus civile i jus gentium*. Процес поступового зближення і злиття цих систем. Можливі принципи періодизації римського права. Риси посткласичного права. *Aequitas*. Кодифікація римського права.

Сучасні оцінки римського приватного права. *Jus est ars boni et aequi*. Історичне значення римського приватного права. *Gaius est pater historiae juris Romani*. Значення римського приватного права для сучасного юриста.

Пам'ятки римського права. Література з питань римського права. Характеристика зарубіжної літератури в галузі римського права.

Тема 2. Джерела римського права

Поняття та основні етапи нормотворчої діяльності в римському праві. Звичаєве право. *Lex, leges, senatusconsultum, mores maiorum*. Склад джерел римського приватного права на початок I століття н.е.

Поняття закону, техніка його розробки, прийняття та введення в дію. Структура, класифікація законів.

Право приватне і право преторське. Римські магістрати і значення їх едиктів для розробки нової системи права. Процес взаємодії права приватного і преторського. Преторський едикт. Імператорські конституції: їх характер та види. Кодифікація едиктів. *Commentarii pontificum, commentarii magistratum. Consuetudo, jus dicere*.

Діяльність юристів. Форми їх діяльності. *Jus publici respondere*. Значення римської юриспруденції для формування і розвитку права.

Тлумачення юристів як джерело права. Види літературних творів римських юристів. Сабін'янська і прокул'янська школи юристів. Визначні класичні юристи. Занепад римської юриспруденції. Закон про цитування юристів.

Кодифікація Юстиніана; причини і процес кодифікації. *Constituo, Regulae, Sententiae. Corpus juris civilis*. Інституції, їх зміст і система. Дигести. Їх склад і зміст. Кодекс Юстиніана. Інституції. Новели.

Тема 3. Особи

Особливості римського вчення про суб'єкти права. Основний поділ населення Римської держави. Правовий статус окремих верств населення. *Summa divisio de jure personarum hacc est, quod omnes hominem aut liberi sunt aut servi*.

Основні права вільнонароджених і вільновідпущеників. Способи набуття і втрати римського громадянства.

Правове положення латин, іноземців, колонів. Можливість переходу із одного юридичного стану до іншого.

Раби як об'єкти і суб'єкти права. *Servi res sunt. Quod attinet ad jus civile servi pro nullius habentur. Com servi nulla actio est.*

Способи виходу із рабського стану. Рабський пекулій.

Суб'єкти права. Поняття правоздатності. Зміст правоздатності. Виникнення, втрата і обмеження правоздатності.

Правовий статус римських громадян. Встановлення формально рівної правоздатності вільних у сфері приватного права. Поняття та види дієздатності. Особи недієздатні і частково дієздатні. Опіка і піклування. Патронат.

Зародження юридичних осіб. Юридичний статус колегій, християнської церкви, корпорацій, казни, добродійних установ.

Тема 4. Сімейні правовідносини в Римі

Поняття сім'ї. Агнатське і когнатське споріднення. Особи свого права та особи чужого права. Свояцтво.

Шлюб (*justum matrimonium*). Умови та способи укладення шлюбу. *Nuptia sunt conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris communication.*

Заручини, придане та передшлюбний дарунок. Шлюб *cum manu, sine manu*. Майнові передумови влади чоловіка. Причини переважання в класичний період шлюбу *sine manu*. Майнові відношення подружжя. *Quam vis in bonis mariti dos sit, mulieris tamen est.*

Способи та умови припинення шлюбу. Конкубінат, контуберніум.

Характер і зміст батьківської влади. *Pater est quam nuptia demonstrate.* Правове положення дітей. Причини поступового розширення майнових прав підвладних дітей. Пекулій і його види.

Майнова правоздатність підвладних дітей в праві Юстиніана. Система встановлення батьківства. Узаконення та усиновлення. Майнові та особисті відносини в сім'ї. Припинення батьківської влади. Емансипація.

Тема 5. Речове право Риму

Поняття та зміст речових правовідносин. *Causam sentit dominus. Res perit domino. Genus non perit.* Відмінність речового права від зобов'язального. Система речових прав: інститут володіння, інститут права власності, інститут прав на чужі речі. *Vim vi repellere licet. Mellior est causa possidentis.*

Поняття речі (res) в римському праві. Види (класифікація) речей. Поняття майна. *Nemo sibi causam possessionis mutare potest.*

Тема 6. Володіння

Поняття і структурні елементи володіння. *Possessio, detentio, corpus possessionis, animus possessionis, precarium.* Володіння і держання: спільні та відмінні риси. *Sequester.* Володіння законне і незаконне, добросовісне і недобросовісне. Виникнення володіння. Припинення володіння.

Захист володіння. *Petitorium. Possessorium.* Характерні особливості інтердиктного захисту володіння. *Interdictum de precario. Interdictum unde vi. Interdictum utrobi.* Відмінності петиторного захисту від посесорного. Захист добросовісного володіння публіціанським позовом.

Тема 7. Право власності

Поняття права власності. *Dominium ex jure Quiritium.* Історичні види власності. Об'єкти права власності. *Res nullius cedit primo occupanti.* Зміст права власності та повноваження власника. *Jus possidendi, jus utendi, jus abutendi.* Відмінність власності від інституту володіння. *Nemo plus juris ad alterum transfere potest quam ipse habet.*

Статус майна, набутого підвладними та рабами. *Ubi meam rem invenio, ibi eam vindico.*

Види власності: квіритська, бонітарна, провінційна, власність peregriniv. Причини виникнення різних видів власності. Спільна власність (*communio, condominium*).

Набуття права власності. Способи набуття: первісні і похідні. Традиція. *Totius corporis pro indiviso pro parte dominium habet.*

Способи захисту права власності. Віндикаційний (*rei vindicatio*) і негаторний (*actio negatoria*) позови, прохібіторний позов (*actio prohibitoria*). Публіціанський позов (*actio Publiciana*).

Тема 8. Права на чужі речі

Поняття права на чужі речі і проблема розщеплення права власності. Основні типи прав на чужу річ, та їх загальна характеристика. Особливості захисту прав на чужу річ.

Servitumi. Servitus protegeni, servitus tigni immitendi, servitus stillicidii, servitus fluminis. Поняття та види. *Servitus in faciendo consistere non potest.*

Господарське значення і зміст сервітутів. *Iter, via, actus, aquaeductus, aquaehaustus.* Спільне та відмінне між речовими та особистими сервітутами, міськими та сільськими сервітутами. *Usufructus est jus alienis rebus utendi fruendi salva rei substantia.*

Набуття і втрата сервітутів. Захист сервітутного права.

Емфітевзис і суперфіцій: зміст та загальна характеристика. *Superficio solo cedit.*

Застава (*Hypotheca*), її форми. Іпотека, фидуціарна угода, ручний заклад. Предмет застави. Право продажу заставної речі. Встановлення декількох заставних прав на одну і ту ж річ.

Тема 9. Загальне вчення про зобов'язання

Визначення зобов'язання. Зміст зобов'язання. *Obligatio est juris vinculum, quo necessitate abstringimur alicujus solvende rei secundum nostrae civitatis jura.*

Види зобов'язань. Підстави виникнення зобов'язань. Класифікація зобов'язань. *Debentur non exiguntur. Periculum est in mora.*

Юридичні факти. Класифікація юридичних фактів. *Vis maior. Prior tempore potior jure.*

Угоди односторонні і двосторонні. Контракти і пакти. Правочини.

Сторони в зобов'язанні. *Casus a nullio praestantur.* Зміст зобов'язання.

Особистий характер зобов'язань. *Pacta sunt servanda. Constitutum debiti.*

Заміна осіб в зобов'язанні. Перехід зобов'язання по спадщині. Цессія. Новація. Перевід боргу. Зобов'язання з декількома кредиторами або боржниками. *Damnum injuria datum.*

Поняття і принципи виконання зобов'язання. Дострокове виконання зобов'язання. Заміна сторін. Час виконання та місце виконання зобов'язання. *Negotiorum gestio.*

Наслідки невиконання зобов'язання. Зміст та характер відповідальності боржника. *Corpus delicti.* Особиста і майнова відповідальність боржника. Відповідальність за прострочку виконання. Збитки. Види збитків. Умови настання відповідальності. *Delictum privatum.* Звільнення боржника від відповідальності. *Periculum est emptoris.*

Основні засоби забезпечення зобов'язань.

Основні способи припинення зобов'язань. Оновлення зобов'язання (новація). Залік. Неможливість виконання зобов'язань. *Culpa lata dolo aequiparatur.*

Тема 10. Загальне вчення про договори.

Поняття та види договорів. *Contractus.* Умови дійсності договорів. Класифікація договорів. Зміст договору. Порядок і форма укладення договору. *Locus regit actum. Lex specialis derogat generalis.* Випадки представництва. *Voluntatem potius quam verba consedere oportet.* Умови і строки.

Недійсні договори. *Periculum est emptoris.* Договори протизаконні і такі, що суперечать «добрим звичаям». Договори, укладені внаслідок насильства, погрози, умислу, помилки. *Culpa lata dolo aequiparatur.*

Договори вербальні, літеральні, реальні і консенсуальні. Безіменні договори. Синалагматичні договори. Контракти і пакти. *Depositum est, quod custodiendum alieni datum est.* Види пактів.

Тема 11. Окремі види договірних зобов'язань

Вербальні договори. Стипуляція. *Stipulatio*. Порядок укладення і зміст. Формальний характер стипуляції, її абстрактність. Односторонність стипуляційного зобов'язання. Розвиток в формі стипуляції відносин поруки.

Літеральні договори. Синграфи і хірографи.

Реальні договори. Позика (*mutuum*) та позичка (*commodatum*), різниця між цими договорами. Договір схову (депозит, *depositum*) та його види. Застава та її види. *Hypotheca*.

Характер зобов'язань за договорами позички і схову. Консенсуальні договори. Купівля-продаж (*emptio-venditio*). Історичний розвиток. Права і обов'язки сторін, предмет договору. Відповідальність за недоліки речі. Евікція.

Договір майнового найму та його види (*locatio-conductio rerum*). Договір найму речей. Права і обов'язки сторін. Права наймача в разі переходу права власності на найняту річ до іншої особи. Піднайом договору найму речей.

Найм послуг. Предмет договору, права, обов'язки сторін, порядок укладення. Відповідальність за неналежне виконання договору.

Договір підряду. Права і обов'язки сторін. Ризик випадкової загибелі предмету підряду.

Договір доручення (*mandatum*). Зміст та порядок укладення. Вимоги до сторін. Особливості правовідносин за договором доручення. Припинення договору доручення.

Договір товариства (*societas*). Походження цього договору. Види товариств. Права і обов'язки товаришів стосовно один одного і відносно третіх осіб. Внески. Участь у розподілі прибутків і збитків. Припинення товариства.

Безіменні контракти (*permutatio, contractus aestimatorius*). Їх характеристика. Типи безіменних контрактів. Види пактів.

Тема 12. Загальне поняття про позадоговірні зобов'язання

Поняття та види позадоговірних зобов'язань. *Obligatio*. Підстави виникнення таких зобов'язань. Загальне поняття зобов'язання ніби з договору. *Ex contractu. Quasi ex contractu.*

Ведення чужих справ без доручення: необхідні елементи і правові наслідки. Зобов'язання, що виникають з безпідставного збагачення. Кондиції (*condictio*) та їх види.

Поняття та ознаки делікту. *Ex delicto. Quasi ex delicto.* Суб'єкти деліктних правовідносин. Особиста образа. Крадіжка. Неправомірне пошкодження майна. *Casus. Lucrum cessans.*

Відповідальність неповнолітніх та підвладних. Відповідальність господарів готелів, кораблів, дворів. Характер і зміст захисту потерпілих. Поняття зобов'язання із квазиделіктів. Приклади таких зобов'язань.

Тема 13. Спадкове право Риму

Поняття спадкування та його види. *Hereditas. Testamentum*. Універсальне і сингулярне наступництво. Час та місце відкриття спадщини. *Hereditas iacens*. Спадкова маса. *Hereditas aditio*. Спадкування за правом представлення. Спадкова трансмісія. *Hereditas nihil aliud est, quam successio in universam jus quod defunctus habuit.*

Спадкування за заповітом. Порядок складання та форма заповіту. *Testamentum posterior derogat testamenti priori*. Активна та пасивна заповідальна здатність. Необхідні та добровільні спадкоємці. Умови дійсності заповіту. Зміст заповіту. Недійсність заповіту. Неофіційний заповіт. Обов'язкова доля. *Semel heres semper heres.*

Спадкування за законом. *Ab intestate. Heres ab intestate*. Агнатське споріднення як підстава спадкування за законом. Поступове визнання принципу кровного споріднення. Реформування системи спадкування Юстиніаном. Спадкування за законом в період імперії. *Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest.*

Легати і фідейкоміси. Види легатів. *Legata. Fideicommissum*. Обмеження легатів. Універсальний фідейкоміс.

Відкриття спадщини. Прийняття спадщини. Наслідки прийняття. Відмова від прийняття спадщини. Позови про спадщину. Виморочна спадщина. *Bona vacantia*.

Тема 14. Вчення про цивільний процес

Поняття і зміст позовного захисту. *In jure, in judicio, judicium publicum, judicium privatum*. Загальні поняття про легісакційний, формулярний і екстраординарний процеси. Місце відправлення правосуддя. Вимоги до судді. Роль та місце судді в процесі. Авторитет судді і судові рішення.

Характер оцінки доказів. *Nullum criminae, nulla poena sine lege*. Покази свідків. *Unus testis — nullus testis*. Відповідальність судді за винесене ним рішення. Процесуальне представництво. Публічні суди.

Поняття і види позовів. *Nihil aliud est actio quam jus quod sibi debentur iudicio persequendi*.

Особливості ноксальної відповідальності (ноксальні позови). *Testis oculatus plaris est quam audiatur decem*.

Особливі засоби преторського захисту та їх відмінність від позовів. Види інтердиктів, повернення до первісного стану. Умови застосування реституції. Термін звернення за реституцією.

Поняття позовного строку. Початок дії позовного строку. Призупинення і перерва позовного строку.

Тема 15. Особливості карного права

Публічні та приватні делікти. Поняття та ознаки публічного делікту (злочину). Класифікація злочинів за різними ознаками: 1) ординарні (*crimen ordinaria*); 2) екстраординарні (*crimen extraordinaria*). Характеристика суб'єкту злочину. Умови настання карної відповідальності. Форми вини: *dolus* – злочинний намір, злий умисел.

Класифікація публічних деліктів: злочини проти громади в цілому ("державні" злочини) (*versus rei publicae*); військові злочини; злочини проти релігії; зловживання владою; підкуп виборців; вимагання хабарів; підробка і брехня з правовими наслідками; вбивство і прирівняні до нього злочини; замах на недоторканість особи; статеві злочини; злочини проти власності; злочини проти публічного правопорядку у галузі господарювання.

Загальні принципи призначення покарання. Система покарань за публічні делікти: страта, позбавлення римського громадянства, примусові роботи, ув'язнення, тілесні покарання, штрафи.

Форми карного процесу: 1) публічний процес у справах, що підлягали одноосібній юрисдикції магістрата; 2) публічний процес у справах, що підлягали юрисдикції магістрата за участю народних зборів як обов'язкової апеляційної інстанції; 3) процес у справах, що виникали із вчинення приватних деліктів; 4) процес у справах, що підлягали юрисдикції колегії присяжних суддів; 5) процес у справах, що підлягали одноосібній юрисдикції магістрата у провінції.

4. Структура вивчення навчальної дисципліни

4.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин					
		Денна форма навчання					
		Усього	у тому числі				
Лекції	Сем. (прак).		Лабор.	Ін.зав.	СРС		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Поняття римського права	6	1	1			4

2.	Джерела римського права	6	1	1			4
3.	Особи	6	2	2			3
4.	Сімейні правовідносини в Римі	6	2	2			3
5.	Речове право Риму.	6	1	0,5			4
6.	Володіння	6	-	0,5			4
7.	Право власності	6	1	1			3
8.	Права на чужі речі	6	2	2			3
9.	Загальне вчення про зобов'язання	6	2	2			3
10.	Загальне вчення про договори	6	1	1			4
11.	Окремі види договірних зобов'язань	6	1	1			4
12.	Загальне поняття про позадоговірні зобов'язання	6	2	2			3
13.	Спадкове право Риму	6	2	2			3
14.	Вчення про цивільний процес	6	-	-			4
15.	Особливості карного права	6	-	-			5
	Усього годин:	90	18	18	-	-	54

4.2. Аудиторні заняття

4.2.1. Аудиторні заняття (лекції, семінарські заняття) проводяться згідно з темами та обсягом годин, передбачених тематичним планом.

4.2.2. Плани лекцій з передбачених тематичним планом тем визначаються в підрозділі 1.2 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.2.3. Плани семінарських занять з передбачених тематичним планом тем, засоби поточного контролю знань та методичні рекомендації для підготовки до занять визначаються в підрозділі 1.3 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3. Самостійна робота студентів

4.3.1. Самостійна робота студентів денної та заочної форми навчання включає завдання до кожної теми (окремих тем) та індивідуальні завдання.

4.3.2. Завдання для самостійної роботи студентів та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.4 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.3. Студенти денної та заочної форми навчання виконують індивідуальні завдання у формі реферату.

4.3.4. Тематика індивідуальних завдань та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.5 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.5. Індивідуальні завдання виконуються в межах часу, визначеного для самостійної роботи студентів, та оцінюються частиною визначених в розділі 6 цієї програми кількості балів, виділених для самостійної роботи.

5. Методи навчання та контролю

Під час лекційних занять застосовуються:

- 1) традиційний усний виклад змісту теми;

2) слайдова презентація.

На семінарських та практичних заняттях застосовуються:

- дискусійне обговорення проблемних питань;
- вирішення ситуаційних завдань;
- повідомлення про виконання індивідуальних завдань.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

1) усне або письмове (у тому числі тестове) бліц-опитування студентів щодо засвоєння матеріалу попередньої лекції;

2) усне або письмове (у тому числі тестове) опитування на семінарських заняттях;

3) виконання поточних контрольних робіт у формі тестування.

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного екзамену.

Структура екзаменаційного білету включає 3 теоретичних питання.

6. Схема нарахування балів

6.1. Нарахування студентам балів за результатами навчання здійснюється за схемою, наведеною на рис.

6.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій, семінарських занять, самостійної роботи студентів та виконання індивідуальних завдань визначаються в навчально-методичних матеріалах з цієї дисципліни.

7. Рекомендовані джерела з римського права

7.1. Основні джерела

1. Закони XII таблиць / Римське право (Інституції). Х. : Одісей, 2000. 288 с.
2. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : підруч. для вищ. навч. закл.. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
3. Лубко І. Основи римського цивільного права: Практичний посібник. Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2006. 92 с.

4. Макарчук В. С. Основи римського приватного права: Навч. посібник. К., Атіка, 2007. 256 с.
5. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.
6. Основы римского частного права: Учеб. пособие / С. А. Слипченко, О. И. Смотров, В. А. Кройтор, Р. Б. Шишка; Под ред. С. А. Слипченко, О. И. Смотров. – Харьков: Эспада, 2004. 345 с.
7. Підпригора О. А. Римське право : підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
8. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: Підруч. 2-ге вид. К. : Юрінком Інтер, 2009.– 528 с.
9. Покровский И. А. История римского права. Мн. : Харвест, 2002. 528 с.
10. Слипченко С. А. и др. Основы римского частного права: Учеб. пособие / Под ред. С. А. Слипченко, О. И. Смотров. Харьков: Эспада, 2004. 192 с.
11. Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: Західна традиція. Одеса: АО БАХВА, 2001. 328 с.

7.2. Допоміжні джерела

1. Агафонов С. А. Римське право: Навч.-метод. посіб. Для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2005. 143 с.
2. Вовк В. М. Взаємозв'язок релігії, магії і права в римській культурі. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 4. С. 24–29.
3. Вовк В. М. Порівняльна характеристика сучасного українського цивільного процесу та екстраординарного судового процесу в Римі. *Українське правосуддя: здобутки та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2008 року*. Чернівці: Рута, 2008. С. 258–263.
4. Вовк В. М. Приватно-правова технологія древніх римлян як конструювання правової реальності. *Адвокат*. 2009. № 2. С. 22–26.
5. Вовк В. М. Система римського права. *Науковий вісник газети «Іменем Закону»*. 2008. № 4. С. 73–78.
6. Вовк В.М. «Вроджений» та набутий статус громадянства (на прикладі Стародавнього Риму). *Митна справа*. 2013. № 3 (87). Ч. 2.Кн.1. С. 82-87.
7. Вовк В.М. Культурно-антропологічний підхід у викладанні курсу «римське приватне право». *Філософські обрії*. Випуск 29. Київ- Полтава, 2013. С. 120-126.
8. Гринько С. Д. Деліктні зобов'язання римського приватного права: поняття, система, рецепція: монографія. / За наук.ред. Є. О. Харитонова. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 724 с.
9. Гринько С. Д. Дигести Юстиніана як джерело римського приватного права. *Університетські наукові записки*. 2007. № 1. С. 90-96.
10. Гринько С. Д. Ідеологічне значення римського права. Актуальні проблеми держави і права: *Збірник наукових праць Одеської національної юридичної академії*. 2010. Вип. 30. С. 53-64.
11. Гринько С. Д. Історіографія питання рецепції римського права в Україні. *Університетські наукові записки*. 2008. № 1. С. 53-61.
12. Гринько С. Д. Підстави виникнення деліктних зобов'язань за римським правом. *Університетські наукові записки: Науковий часопис Хмельницького університету управління та права*. 2009. № 1. С. 45-67.
13. Гринько С. Д. Рецепція римського приватного права як метод порівняльного правознавства. *Приватне право і підприємництво*. Збірник наукових праць. 2008. Вип. 7 / Редкол. : Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 2008. С. 39-45.
14. Гринько С. Д. Рецепція римського приватного права як передумова систематизації європейського цивільного законодавства. *Проблеми систематизації приватного права України та Європи*: монографія. К. : НДІ приватного права і підприємництва АПРН України, 2009. С. 55-78.

15. Гринько С. Д. Система зобов'язань за римським приватним правом та її рецепція в Україні. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4. С. 104-108.
16. Русу С. Д. Історико-правові передумови рецепції римського приватного права. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3. С. 12-16.
17. Русу С. Д. Furtum та damnum iniuria datum за римським приватним правом. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 3 (11). С. 51-55. 18.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>
2. http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/russian/codex-iuris-canonici_russian.pdf
4. <http://iuscivile.com>
5. <http://www.uniroma1.it/>
6. <http://www.dptromano.unina.it/>
7. <http://www.dirittoestoria.it/iusantiquum/>